

INSTITUT MÍSTNÍHO REFERENDA SE ZAMĚŘENÍM NA OCHRANU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

JITKA BĚLOHRADOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Cílem příspěvku je zjistit, jaké otázky environmentálního charakteru lze v místním referendu řešit, a zamyslet se nad tím, zda je právě tento institut pro využití v ochraně životního prostředí vhodný. Příspěvek se zabývá obecnou právní úpravou místního referenda a následně i vztahem tohoto institutu k ochraně životního prostředí. Autorka také uvádí stručnou charakteristiku vybraných referend, která v České republice proběhla a dotýkala se životního prostředí.

Key words in original language

Místní referendum; ochrana životního prostředí.

Abstract

The aim of this contribution is to find out what environmental questions can be solved in a local referendum and to consider whether the institute of local referendum is suitable for environmental protection. The contribution deals with general regulation of local referendum and with the relation of this institute to environmental protection. The author also mentions short characteristics of selected local referenda which took place in the Czech Republic and were related to the environment.

Key words

Local Referendum; Environmental Protection.

1. ÚVOD

Ochrana životního prostředí se dotýká sféry každého jednotlivce, což podporuje i nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 7. 1997, sp. zn. III.ÚS 70/97 označující životní prostředí za veřejný statek. Právě kvůli tomu je v dnešní době velmi aktuální otázka účasti veřejnosti při ochraně životního prostředí. Veřejnosti je poměrně široce umožněno participovat na jednotlivých procesech v environmentální oblasti.¹ Ačkoli je ochrana životního prostředí záležitostí všech, nezávisle na hranicích států, přesto je neodmyslitelně spjata s určitým územím. Právě území bude ve většině

¹ Základ je položen již v mezinárodních dokumentech, a to zejména v Úmluvě o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (tzv. Aarhuská úmluva, vyhlášená v ČR pod č. 124/2004 Sb.m.s.), ale také na úrovni ústavního pořádku ČR.

případů určující z hlediska vymezení subjektů, kterých se ta která otázka ochrany životního prostředí dotkne.

Každý subjekt však může mít jiné představy o tom, jak má prostředí (prostor), ve kterém se pohybuje, vypadat. Mohou se tak dostat do sporu zájmy a představy jednotlivců navzájem, ale také zájmy jednotlivců oproti zájmům veřejným. Zásadním předpisem, který řeší střet zájmů týkajících se využití určitého území, je zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů. Se stavebním zákonem je samozřejmě spjata celá řada dalších právních předpisů, a to zejména právních předpisů chránících jednotlivé složky životního prostředí.

Orgány obce zajišťují v rámci územního plánování ochranu a rozvoj hodnot území obce. Obec, resp. zastupitelstvo obce jako zastupitelský orgán občanů dané obce rozhoduje (a to nejen v rámci územního plánování) o zájmech obce, potažmo občanů. Může se však stát, že zastupitelstvo zaujme k určité otázce postoj odlišný, než jaký budou mít občané (či část občanů) obce, popřípadě bude zastupitelstvo samo chtít znát názor svých občanů, například k podpoře vlastních zamýšlených kroků. K řešení takových situací mohou sloužit různé prostředky, od nezávazných pro orgány veřejné správy až k těm závazným. Prvním případem mohou být například ankety či petice, druhý případ je v České republice reprezentován právě institutem místního referenda.

Následující článek se tak zaměří na institut referenda a následně místního referenda nejprve obecně, kdy budou zmíněny jen základní otázky nutné pro uvedení do problému, a následně se článek bude zabývat vztahem místního referenda k ochraně životního prostředí.

2. OBECNĚ K INSTITUTU MÍSTNÍHO REFERENDA

Místní referendum je jedním z projevů přímé demokracie, kdy občané sami přímo rozhodují o otázkách veřejného charakteru, které se jich v určitém smyslu týkají. Jednotlivé formy přímé demokracie dnes doplňují demokracii zastupitelskou, neboť uplatňování přímé demokracie jako jediné formy výkonu moci není v současné době možné.²

Mezi formy přímé demokracie uplatňované ve světě se řadí referendum a jeho zvláštní podoby (plebiscit, veto), lidová iniciativa (zejména

² O historickém vývoji přímé demokracie, o podmínkách, kdy by vůbec bylo možné uplatňovat pouze formy přímé demokracie (zejména myšlenky J. J. Rousseau) a o faktorech nemožnosti jejího uplatňování v současné společnosti blíže pojednávají například publikace Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J. *Základy státovědy*. 4. vyd. Brno : Masarykova univerzita 2007, s. 109-113 či Holländer, P. *Základy všeobecné státovědy*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 294-295.

zákonodárná), recall (odvolání) či petice.³ Referendum jako hlasování občanů o návrhu zákonů či správních opatření⁴ pak lze dělit dle nejrůznějších kritérií. Dle územního kritéria můžeme hovořit o referendu celostátním, regionálním (krajském) a místním.⁵ Dále lze rozlišovat referendum ústavodárné, zákonodárné, plebiscit (rozhoduje-li se o státní suverenitě). Další typická dělení hovoří o referendu obligatorním a fakultativním, závazném (rozhodovacím) a konzultativním, předběžném (preventivním) a následném (veto).⁶

Institut místního referenda nemá v českých zemích příliš dlouhé kořeny. Samostatný zákon, jenž by místní referendum včetně podmínek pro jeho konání upravoval, nabyl účinnosti 1. července 1992. Byl vyhlášen pod č. 298/1992 Sb. a byl celkem třikrát novelizovaný. Tento právní předpis následně nahradil nynější zákon o místním referendu, zákon č. 22/2004 Sb.

Zakotvení referenda jako kvalifikované zákonem upravené formy účasti občanů na územní správě⁷ na ústavní úrovni nalezneme již v čl. 2 Ústavy České republiky, podle něhož ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo⁸ a pro místní referendum dále v čl. 100 odst. 1,

³ Blíže viz Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J. *Základy státovědy*. 4. vyd. Brno : Masarykova univerzita 2007, s. 111-113. Klíma, K. v publikaci *Státověda*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, rok 2006, s. 85-86 sem řadí i volby. Navíc také hovoří o rozhodovací a konzultativní metodě přímé demokracie.

⁴ Toto vymezení používá Holländer, P. *Základy všeobecné státovědy*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 295, avšak sám zdůrazňuje, že pojmu referendum stejně tak jako plebiscitu se ve státovědě nepřirazuje jednoznačný význam. V každém státu se pod tímto pojmem rozumí něco jiného, i když základ je stejný. Ani v českém právním řádu není pojem referenda ani místního referenda definovaný.

⁵ V České republice proběhlo na celostátní úrovni referendum o přistoupení k Evropské unii. Tento příspěvek bude pojednávat pouze o místní referendu, neboť to jediné je upraveno na zákonné úrovni obecně (tj. pro neurčitý počet případů). Krajské referendum v současném právním řádu zakotveno není.

⁶ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J. *Základy státovědy*. 4. vyd. Brno : Masarykova univerzita 2007, s. 111-112. Výčet dělení není samozřejmě úplný, další lze najít například v publikacích Holländer, P. *Základy všeobecné státovědy*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 295-296 a Klíma, K. *Státověda*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 88-89.

⁷ Toto označení pro místní referendum použil například Krajský soud v Plzni ve svém usnesení ze dne 31. 7. 2007, sp. zn. 57 Ca 61/2007.

⁸ Ústava ovšem mluví o výkonu státní moci, zatímco v místní referendu se rozhoduje výhradně o věcech samosprávy. Článek 2 Ústavy je tak možno chápat pouze jako východisko pro úpravu referenda jako takového, nikoli však pro úpravu místní referenda tak, jak ho známe ze zákona o místním referendu. Objevují se však i názory, že výraz státní moc je v tomto případě nutno chápat jako moc veřejnou. – Mates, P. *Právní úprava místního referenda*. *Právní fórum*. 2007, roč. 4, č. 2, s. 55 – 61. S těmito názory se však neztotožňuji, neboť vycházím z toho, že pokud by ústavodárce měl na mysli moc veřejnou, výslovně by ji tak označil.

který vymezuje územní samosprávné celky jako územní společenství občanů, která mají právo na samosprávu. Listina základních práv svobod potom ve svém čl. 21 odst. 1 zaručuje občanům právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.

Z mezinárodních dokumentů je třeba zmínit Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který taktéž zaručuje každému občanu právo a možnost podílet se na vedení veřejných záležitostí přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců.⁹ Rovněž Evropská charta místní samosprávy (publikovaná pod č. 181/1999 Sb.) zakotvuje právo občanů podílet se na řízení veřejných záležitostí i prostřednictvím místního referenda. Naopak právo Evropského společenství tento institut neupravuje.

Výchozí předpoklad pro zakotvení místního referenda na zákonné úrovni vytváří zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů. Ty odkazují na zvláštní zákon.

Tímto zvláštním a pro místní referendum stěžejním předpisem je již zmíněný zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu, ve znění pozdějších předpisů. Zákon byl celkem dvakrát novelizován, přičemž druhá novela (zákonem č. 169/2008 Sb.), byla zásadní, neboť změnila (v podstatě zmírnila) podmínky pro platnost a závaznost místního referenda.

Účinnost druhé novely zákona o místním referendu nastala 1. 7. 2008. V posledním znění předchozího zákona o místním referendu bylo podmínkou platnosti referenda účast 25% všech osob oprávněných v referendu hlasovat¹⁰. Při tvorbě nového právního předpisu však byly brány v potaz zejména závažnost otázek rozhodovaných v referendu, závažnost možných právních důsledků rozhodnutí (zejména hrozba rozpuštění zastupitelstva obce v případě, že zastupitelstvo obce či jiný orgán obce nepostupovalo v souladu s rozhodnutím přijatým v místním referendu a ve dvouměsíční lhůtě od výzvy nesjednalo nápravu¹¹) a z toho vyplývající nutnost, aby referendum bylo co do účasti hlasujících dostatečně reprezentativní. Z toho důvodu byla podmínka platnosti místního referenda zpřísněna, bylo třeba účasti alespoň poloviny všech oprávněných osob.

⁹ Vyhláška č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech; čl. 25.

¹⁰ Současný zákon o místním referendu pod pojmem oprávněné osoby (osoby s právem hlasovat v místním referendu) rozumí osobu, která má právo volit do zastupitelstva obce. To je upraveno v ustanovení § 4 odst. zákona č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Tato sankce byla zrušena novelou zákona provedenou pod č. 169/2008 Sb. Důvod zrušení této sankce byl spatřován dle důvodové zprávy v tom, že tak stát fakticky nepřimo ukládal obci, jak má postupovat v oblasti samosprávy.

Dle důvodové zprávy k diskutované novele však podmínka 50% účasti představovala jakousi bariéru pro rozšiřování referend, referenda byla často neplatná právě jen kvůli tomu, že účast nedosáhla příslušné hranice. Navíc tak byly poměrně zbytečně vynakládány finance z rozpočtu obce.¹² Z toho důvodu bylo kvórum pro platnost rozhodnutí v místním referendu sníženo na 35% všech oprávněných osob. Dle důvodové zprávy tím má dojít ke zefektivnění institutu místního referenda s tím, že bude stále zachována reprezentativní účast na rozhodování v místní referendu.

Dle důvodové zprávy k původnímu znění zákona bylo kvůli požadavku na nadpoloviční účast oprávněných osob pro platnost referenda stanoveno, že hlasovací lístek, kde nebude zaškrtnuta ani varianta „ano“, ani varianta „ne“, je platný, resp. je platný i hlas jako takový, a znamená, že se oprávněná osoba zdržela hlasování (ust. § 41 odst. 7 ve spojení s § 37 odst. 3). Po novele snižující kvótu pro platnost rozhodnutí zůstala tato úprava nezměněná a platí tudíž i nadále. Pokud se tedy oprávněná osoba nerozhodne ani pro jednu variantu, ale přesto bude chtít, aby referendum bylo platné, může se místního referenda zúčastnit s tím, že se zdrží hlasování.

Diskutovaná novela zasáhla také do právní úpravy podmínek pro závaznost rozhodnutí v referendu. *„Tato změna navazuje na snížení kvóra pro platnost rozhodnutí v místním referendu. Snižuje-li se totiž kvórum pro platnost rozhodnutí v místním referendu z 50 % na 35 %, pak by podle stávající právní úpravy postačovala k přijetí závazného rozhodnutí v místním referendu nadpoloviční většina z 35 % všech osob oprávněných hlasovat v místním referendu, tj. 17,5 %.“*¹³ Nově tak byla vedle podmínky, že pro dané rozhodnutí musela hlasovat nadpoloviční většina hlasujících, kumulativně vložena podmínka, že pro dané rozhodnutí musí zároveň hlasovat alespoň 25 % osob oprávněných v místním referendu hlasovat. Počet hlasů potřebný pro přijetí závazného rozhodnutí tak zůstal v podstatě stejný jako v právní úpravě před novelou.¹⁴

¹² Domnívám se však, že i přes neplatnost referend po stránce právní mohly být jejich výsledky alespoň jakýmsi vodítkem pro další rozhodování zastupitelstva, a to zejména v případě, pokud se počet zúčastněných oprávněných osob alespoň blížil zákonné hranici a hlasující se ve výrazné většině vyslovili pro jednu z odpovědí.

¹³ Vláda ČR: tisk č. 323/0, Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon o místním referendu, zákon o obcích a zákon o hlavním městě Praze, PSP - Poslanecká sněmovna Parlamentu, 2007.

¹⁴ *„Pokud by se hlasování v místním referendu zúčastnilo jen minimálně požadovaných 35% oprávněných osob, pak by rozhodnutí v místním referendu bylo závazné, jen pokud by se pro jednu z variant vyslovilo více než 70% z hlasujících oprávněných osob.“* (Vláda ČR: tisk č. 323/0, Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon o místním referendu, zákon o obcích a zákon o hlavním městě Praze, PSP - Poslanecká sněmovna Parlamentu, 2007.)

V této souvislosti je zajímavé nesouhlasné stanovisko vlády ke snížení kvóra z 50 % na 35 %.¹⁵ Podle tohoto stanoviska by rozhodování zastupitelstva obce vzhledem k čl. 101 Ústavy ČR neměla být nahrazována rozhodováním v místním referendu, k čemuž dle vlády navrhované snížení hranice účasti oprávněných osob zřejmě mělo vést. Vláda vyjadřovala obavu ze snížení legitimacy rozhodování v místním referendu a možné zneužitelnosti institutu místního referenda a konstatovala, že taková změna nebude mít na občany z hlediska případné pozitivní motivace k účasti na konání místního referenda žádný vliv.

Samotný průběh místního referenda je velmi podobný průběhu voleb. Na rozdíl od voleb je však veškeré plnění úkolů obce vyplývající ze zákona o místním referendu výkonem samostatné působnosti. Proto také náklady spojené s konáním místního referenda hradí obec ze svého rozpočtu.¹⁶

3. VÝZNAM MÍSTNÍHO REFERENDA PŘI OCHRANĚ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Samotný zákon o místním referendu o ochraně životního prostředí jako tématu v místním referendu výslovně nehovoří. Taktéž odborná literatura zabývající se institutem místního referenda obecně se o ochraně životního prostředí většinou výslovně nezmiňuje.¹⁷

Základ je tak třeba hledat v ustanoveních § 6 a 7 předmětného zákona, která vymezují obecně, co může být předmětem místního referenda. Právní předpis obecně stanoví, že se v místním referendu rozhoduje o věcech, které patří do samostatné působnosti obce nebo statutárního města. Dle ustanovení § 35 zákona o obcích do samostatné působnosti obce patří záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce (pokud nejsou zákonem svěřeny krajům nebo pokud nejde o přenesenou působnost orgánů obce nebo o působnost, která je zvláštním zákonem svěřena správním úřadům jako výkon státní správy) a záležitosti, které do samostatné působnosti obce svěří zákon. Pro další obsah tohoto článku je nutné z těchto zvláštních

¹⁵ Usnesení vlády ze dne 18. 4. 2007, č. 393/2007 (UV), k poslaneckému návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 234/2006 Sb. (sněmovní tisk č. 173)

¹⁶ Dalšími obecnými otázkami místního referenda, jako např. plnění oznamovací povinnosti, dozor nad provedením referenda či zajištění soudní ochrany se již zabývat nebudu, neboť přesahují rámec tématu tohoto příspěvku.

¹⁷ Výjimkou je například článek Kolmana, P. Starosta a místní referendum. *Ekologie a Právo*. 2007, roč. 3, č. 5, s. 20 - 22, který ve výčtu otázek, o nichž nelze místní referendum konat, zmiňuje jako příklad zvláštních řízení i řízení stavební a vodoprávní. Dále například Mates, P. Právní úprava místního referenda. *Právní fórum*. 2007, roč. 4, č. 2, s. 55 – 61 obecně konstatuje, že v místním referendu převládají otázky z oblasti ochrany životního prostředí. Text zaměřený pouze na ochranu životního prostředí v rámci místního referenda se mi však nalézt nepodařilo.

právních předpisů konkrétně zmínit zejména stavební zákon, neboť v rámci stavebního zákona je celá řada činností svěřena do působnosti obce, respektive orgánů obce.

Dále právní předpis stanoví, že obec v samostatné působnosti také pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů, jako jsou potřeby bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku.

Některé záležitosti jsou potom z hlasování v místním referendu vyloučeny, ačkoli spadají pod samostatnou působnost obce. Místní referendum nelze konat zejména o místních poplatcích, o rozpočtu obce (popř. statutárního města), o schválení, změně nebo zrušení obecně závazné vyhlášky obce, jestliže by položená otázka byla v rozporu s právními předpisy¹⁸ nebo jestliže by rozhodnutí v místním referendu mohlo být v rozporu s právními předpisy či v případech, kdy se o položené otázce rozhoduje ve zvláštním řízení.¹⁹

Jak je patrné z předchozího textu, právní předpisy žádné konkrétní složky životního prostředí nezmiňují. Obecně však lze některé otázky ochrany životního prostředí podřadit pod ochranu zdraví, kulturní rozvoj, ochrana veřejného pořádku či celkově pod potřeby občanů. Zejména je pak třeba hledat v jednotlivých zvláštních právních předpisech, které pravomoci jsou svěřeny obcím (popř. statutárnímu městu či hl. m. Praze) a následně důsledně rozlišovat, co bude obec vykonávat v rámci přenesené a co v rámci samostatné působnosti. Toto rozlišení je klíčové, neboť o otázce patřící do přenesené působnosti obce nelze místní referendum konat.

Budeme-li se nyní zabývat již konkrétními předměty otázek kladených v místním referendu, dovodíme, že mnoho otázek se vztahuje právě k ochraně životního prostředí.²⁰ Ať už se bude jednat o otázky týkající se výstavby určitého objektu - větrné elektrárny, úložiště jaderného odpadu, nové pozemní komunikace či například radarové stanice, vždy budou tyto otázky spojeny s určitým územím. A zvláště zde, v environmentální oblasti, může docházet ke střetům zájmů velmi často. Na jedné straně tu bude stát potřebnost výstavby takového objektu ve spojení s vhodností dané lokality

¹⁸ Zajímavý je nálezk Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2005, sp. zn. IV. ÚS 223/04, ve kterém soud konstatoval, že tzv. cyklení referend (hlasování v místním referendu o otázce, zda má být vyhlášeno místní referendum), zákon o místním referendu nepřipouští.

¹⁹ Taxativní výčet otázek patřících do samostatné působnosti obce, o nichž nelze místní referendum konat, je uveden v ust. § 7 zákona o místním referendu.

²⁰ Naopak některé otázky s životním prostředím nesouvisí nebo souvisí pouze okrajově – například otázky oddělení části obce, sloučení, připojení obce, rozpočtové příjmy a výdaje obce v samostatné působnosti mimo místních poplatků.

pro jeho výstavbu, svoji roli sehraje i otázka případných finančních dotací a investic. Na druhé straně je tu často negativní vliv takového objektu na životní prostředí a obava občanů, že provedení daného záměru bude nepříznivě působit na jejich život.

Jak už bylo v předchozí kapitole řečeno, referenda lze mimo jiné dělit na závazná a konzultativní. V klasickém dělení to znamená, že v případě závazného referenda má výsledek závazný charakter, zatímco konzultativní referendum je spíše jakousi anketou zjišťující názor občanů na danou otázku. Není však závazné právně.

V České republice je místní referendum koncipováno jako závazné. Avšak i v rámci něj lze v odborné literatuře nalézt dělení místního referenda na **ratifikační (právně závazné)** a **konzultativní**.²¹ První druh zahrnuje případy, kdy je rozhodnutí dané otázky v zákoně svěřeno přímo obci – obec tak vydává v samostatné působnosti konečné rozhodnutí (např. rozhodnutí o nakládání s obecním majetkem).

Druhý případ je však daleko častější. Obec zde bude vystupovat jako subjekt dotčený ve svém právu na samosprávu.²² O dané otázce tak nebude moci sama konečně rozhodnout, bude však oprávněna zaujmout k ní určité stanovisko, resp. se k ní vyjádřit. Pokud bude uspořádáno místní (konzultativní) referendum, vyjádří tak občané k dané otázce svůj postoj, který pak musí (při splnění podmínek platnosti a závaznosti referenda) orgány obce respektovat. V souladu s ním pak obec zaujme stanovisko, které bude jako dotčený subjekt prosazovat. Obecné východisko pro konzultativní referendum lze dle Vedrala, J. nalézt v ustanovení § 13 odst. 1 zákona o obcích, které stanoví státním orgánům a orgánům kraje povinnost (ovšem pouze tehdy, je-li to možné) předem projednat s obcí návrhy na opatření dotýkající se působnosti obce. Ústavní soud však v usnesení ze dne 31. 8. 2006, sp. zn. II.ÚS 706/04 v této souvislosti konstatoval, že *zákon o místním referendu představuje lex specialis ve vztahu k zákonu o obcích. Pouhý odkaz na ustanovení zákona o obcích pro opodstatnění názoru, že zákon o místním referendu umožňuje i referendum konzultativní, proto sám o sobě nemůže obstát.*

Podle názoru Ústavního soudu zákon o místním referendu *tzv. konzultativní referendum neumožňuje a upravuje pouze referendum decisní. ... O úložišti radioaktivních odpadů je rozhodováno při výkonu státní správy, a tato otázka²³ je tak podle § 35 zákona o obcích vyjmuta ze samostatné*

²¹ Mates, P. Právní úprava místního referenda. *Právní fórum*. 2007, roč. 4, č. 2, s. 55 – 61, Vedral, J. Komentář k zákonu o místním referendu, ASPI.

²² Vedral, J. Komentář k zákonu o místním referendu, ASPI.

²³ Konkrétní otázky položené v návrhu referenda zněly: 1. *Souhlasíte s tím, aby byl na katastrálním území obce T. sklad vyhořelého jaderného paliva?*, 2. *Souhlasíte s tím, aby orgány samosprávy obce T. při výkonu samotné působnosti využily všech prostředků, aby*

působnosti obce, a není proto o této otázce možno konat místní referendum.²⁴ Ústavní systém České republiky je založen na principu zastupitelské demokracie. Institut referenda tak musíme chápat pouze jako doplňkový a ad hoc používaný instrument.

V souvislosti s konzultativním referendem tak vyvstávají určité problémy. Dochází zde ke střetávání výkonu samostatné a přenesené působnosti. Sama obec často zaujímá k určité otázce, která se dotýká zájmů obce a jejích občanů, určité stanovisko či postoj, který však následně vyjadřuje v procesech, které jsou správním řízením, popř. v nich rozhodující orgán vykonává svoje pravomoci v přenesené působnosti. Ustanovení § 7 zákona o místním referendu stanoví tematicky okruh otázek, jejichž řešení sice je výkonem samostatné působnosti, nicméně zákon je z předmětu otázek místního referenda vylučuje. U místních poplatků, obecně závazných vyhlášek či protiprávních otázek je situace poměrně jasná. Často však místní referendum nebylo zastupitelstvem vyhlášeno, popř. bylo jinak napadáno s odkazem na písmeno e) předmětného ustanovení - rozhodování otázky ve zvláštním řízení. Zákon v poznámce pod čarou odkazuje pouze na správní řád, může se však jednat i o další řízení správního charakteru, například řízení podle zákona o zadávání veřejných zakázek, přestupkové řízení či řízení podle zákona o ochraně osobních údajů.²⁵ Z oblasti životního prostředí to může být například vodoprávní řízení dle vodního zákona, řízení o vydání územního rozhodnutí či stavebního povolení a další. Taková řízení, pokud o nich bude rozhodovat orgán obce, ovšem budou výkonem přenesené působnosti, proto budou z místního referenda vyloučeny již na základě § 6 zákona.

K případům střetu výkonu samostatné a přenesené působnosti se vyjadřují i soudy. Dle rozhodnutí krajského soudu v Plzni ze dne 21.4.2005, sp. zn. 58 Ca 23/2005²⁶ dopadá diskutovaná výlučka pouze *na případy, kdy zákon zakládá obci pravomoc rozhodovat o věci patřící do samostatné působnosti*

zabránilo stavbě skladu vyhořelého jaderného paliva v lokalitě elektrárny T.? Dle Ústavního soudu tyto otázky směřují již přímo ke stavbě, tedy k rozhodnutí vydávaném v přenesené působnosti. Pokud jde o první otázku, s názorem Ústavního soudu se ztotožňuji. Pokud však jde o otázku druhou, myslím si, že ta nesměruje přímo do přenesené působnosti a proto by ji bylo možno připustit. Druhým problémem je ovšem jistá neurčitost znění této otázky.

²⁴ Příprava, výstavba, uvádění do provozu, provoz a uzavření úložišť radioaktivních odpadů a monitorování jejich vlivu na okolí jsou svěřeny do působnosti Správy úložišť radioaktivních odpadů, povolení k umístění úložiště uděluje Státní úřad pro jadernou bezpečnost.

²⁵ Vedral, J. Komentář k zákonu o místním referendu, ASPI.

²⁶ Toto rozhodnutí bylo zveřejněno i ve Sbírce rozhodnutí NSS, č. 10/2005, rozhodnutí č. 661. Citoval je například i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 13.3.2007, sp. zn. I. ÚS 101/05.

obce ve zvláštním řízení, tj. v řízení formálně upraveném procesním předpisem. Konání místního referenda ale nemůže bránit skutečnost, že určitá věc je či bude předmětem správního řízení konaného v přenesené působnosti. Domnívám se, že toto lze dovodit již z formulace dané výluky. Místní referendum nelze konat v případech, kdy se o položené otázce rozhoduje ve zvláštním řízení. Otázka kladená v místním referendu tedy nemůže směřovat k výslednému rozhodnutí ve zvláštním řízení, nýbrž k postoji obce k danému řízení. Přesto však v praxi problémy s pokládáním otázky v místním referendu tak, aby nebyla zpochybněna v tom smyslu, že nespadá pod samostatnou působnost obce, vyvstávají.²⁷

Pro environmentální otázky se vztahem k území lze základ místního referenda hledat ve stavebním zákoně. Otázku působnosti v rámci územního plánování řeší stavební zákon tak, že orgány obce vykonávají působnost jako působnost přenesenou, nestanoví-li zákon, že o věci rozhoduje zastupitelstvo obce. Dle ustanovení § 6 odst. 5 stavebního zákona zastupitelstvo obce v samostatné působnosti zejména rozhoduje o pořízení územního plánu a regulačního plánu, schvaluje zadání a pokyny pro zpracování návrhu územního plánu, vydává územní plán a regulační plán. Rada obce, popřípadě zastupitelstvo obce dále v samostatné působnosti uplatňuje námítky k zásadám územního rozvoje a připomínky k územnímu plánu sousední obce.²⁸ Naopak pořizování územního a regulačního plánu je výkonem přenesené působnosti.

Otázky územního plánu a regulačního plánu patří tedy přímo do rozhodování obce. V rámci jejich pořizování umožňuje stavební zákon veřejnosti vyjádřit své mínění prostřednictvím uplatňování připomínek, popřípadě námitek k jednotlivým fázím tvorby těchto druhů územně plánovací dokumentace. O věcech, které jsou svěřeny zastupitelstvu, bude navíc možné konat místní referendum, čemuž by neměla bránit ani výše uvedená výluha dle §7 písm. e) zákona o místním referendu.²⁹

²⁷ O pokládání otázek v místním referendu hovoří zejména studie kolektivu autorů Místní referenda v České republice a ve vybraných zemích Evropské unie, vydané Institutem pro evropskou politiku EUROPEUM, 2006. Publikace doporučuje pokládat otázky v konzultativním referendu takto: „*Souhlasíte, aby zastupitelstvo obce v rámci svých kompetencí bránilo všemi dostupnými prostředky výstavbě ...?*“ a nikoli přímo: „*Souhlasíte s tím, aby v obci byl zřízen ...?*“ Takto přímo položená otázka již směřuje k samotnému výsledku např. územního řízení, které bude výkonem přenesené působnosti. Pokud ovšem nebude takto proběhlé referendum napadeno u soudu (tj. zejména za předpokladu, že i zastupitelstvo obce bude dané referendum podporovat), nebude ani takto položená otázka zpochybněna. Obdobně se k pokládání otázek v referendu vyjadřuje Ekologický právní servis v sekci Příklady otázek pro místní referendum [citováno 18. listopadu 2009]. Dostupné z: <http://www.eps.cz/cz2139267pp/pravni-poradna>.

²⁸ Více viz ustanovení § 6 odst. 5 a 6 stavebního zákona.

²⁹ Viz také nálezh Ústavního soudu ze dne 13.3.2007, sp. zn. I. ÚS 101/05. Otázka položená v místním referendu se týkala toho, zda má zastupitelstvo schválit či neschválit nový návrh územního plánu (tehdy ještě podle starého stavebního zákona č. 50/1976 Sb.). Ústavní soud

Otázka uplatňování námitek a připomínek k územně plánovací dokumentaci danou obcí je dle mého názoru právě příklad možného předmětu konzultativní formy místního referenda. Domnívám se však, že v tomto případě bude vhodnější zjišťovat názor občanů jinou formou než právě místním referendem. Dalším příkladem ze stavebního zákona je ustanovení § 85, dle kterého je obec, na jejímž území má být požadovaný záměr uskutečněn, účastníkem územního řízení. Zde opět dochází k setkávání samostatné působnosti s přenesenou, neboť územní rozhodnutí vydává stavební úřad v přenesené působnosti. Proto by otázka měla být formulována tak, aby se nejednalo o otázku přímo v územním řízení rozhodovanou, a měla by se dotazovat na postoj obce k danému řízení. V územním řízení se potom obec bude vyjadřovat například i k takovým stavbám na jejich území, jako je úložiště jaderného odpadu (vyjádření stanoviska dotčených obcí ke zřízení úložiště jaderného odpadu na jejich území) či pozemní komunikace.

Dalším příkladem řízení, kdy obec bude dotčeným subjektem, je řízení o žádosti o stanovení průzkumného území dle ust. § 4a odst. 2 zákona č. 62/1988 Sb., o geologických pracích, ve znění pozdějších předpisů. Účastníkem tohoto řízení bude obec, na jejímž území bude návrh průzkumného území nebo jeho část situován. Obdobně lze uvažovat o obci jako o účastníku vodoprávního řízení či účastníku řízení o vyhlášení zvláště chráněného území.

4. UPLATŇOVÁNÍ MÍSTNÍCH REFEREND TÝKAJÍCÍCH SE ENVIRONMENTÁLNÍ OCHRANY V PRAXI

Ačkoli probíhají místní referenda v obcích na území České republiky již několik let, stále neexistuje oficiální databáze proběhlých referend. Kromě článků a publikací, zabývajících se problematikou místního referenda spíše v teoretické rovině, existuje pouze malé množství studií, které rekapitulují průběh proběhnutších místních referend v České republice.³⁰ Na druhé straně je možné na internetu nalézt informace buď vždy o jednotlivých referendech (na stránkách obcí, stránkách NGO, která se na referendu podílela, popřípadě ve zprávách z tisku), či o skupině referend, v nichž se

vyslovil názor, že *schvalování územně plánovací dokumentace je v podstatě rozhodováním zastupitelstva obce v samostatné působnosti o záležitostech spojených s působností přenesenou. Pokud je územní plán ve stádiu návrhu, nebrání konání místního referenda ani ust. § 7 odst. písm. e) ani jiné ust. zákona o místním referendu.* Tento názor lze vztáhnout i na současný stavební zákon.

³⁰ Jedná se zejména o publikaci Smith, M. L. *Přímá demokracie v praxi: politika místních referend v České republice.* Praha : ISEA, 2007 a publikaci Špok, R. et al. *Místní referenda v České republice a ve vybraných zemích Evropské unie* [online]. Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, 2006 [citováno 19. října 2009]. 95 s. Dostupné z: http://www.europeum.org/doc/arch_eur/mistni_referenda.pdf.

rozhodovalo o tématicky obdobné otázce (autory jsou většinou nevládní organizace, které se v dané otázce angažovaly)³¹.

Místní referenda, která dosud proběhla a souvisela s životním prostředím, můžeme pro přehlednost rozdělit do několika skupin, přičemž kritériem rozdělení bude tématické zaměření otázek, o kterých se hlasovalo. První skupinu tvoří referenda týkající se stavby **pozemních komunikací** a další stavby související s **dopravou**. Asi nejznámějším je místní referendum, které se konalo v Táboře a předmětem rozhodování zde byla výstavba komunikací v historickém centru města, již na úrovni územního plánování. Probíhalo však dle původního zákona o místním referendu, aby nedošlo ke zpochybnění referenda, byl v otázce záměrně použit pojem program rozvoje.³² Dalším známým referendem v této oblasti je referendum týkající se přesunu vlakového nádraží z centra města Brna. Referendum nakonec nebylo kvůli nízké účasti oprávněných osob platné. Mělo však význam v tom smyslu, že se začalo hovořit o uzákonění krajského referenda. Význam otázky řešené v brněnském referendu totiž značně přesahoval hranice města, hlasovat ovšem mohli pouze občané města a nikoli obyvatelé sousedních obcí, kteří na řešení této otázky mohli mít větší zájem než občané Brna.³³ Předmětem dalších proběhlých referend souvisejících s dopravou byla výstavba dálnice D3 či výstavba letové dráhy.³⁴

³¹ Nemusí tomu tak být vždy. Například o proběhlých místních referendech a anketách týkajících se otázky výstavby americké radarové stanice v Brdech informuje webová stránka www.trokavec.cz (konkrétně <http://www.trokavec.cz/mistni-referenda/mistni-referenda-v-jinych-obcich-vysledky>) založená obcí Trokavec. Z občanských iniciativ a sdružení můžeme jmenovat iniciativu *Ne základnám* (www.nezakladnam.cz), občanské sdružení Ekologický právní servis (www.eps.cz), koalice občanských sdružení Nádraží v centru (www.nadrazivcentru.cz), občanské sdružení Děti Země (www.detizeme.cz) či Hnutí DUHA (www.hnutiduha.cz).

³² Blíže viz například Místní referendum v Táboře [citováno 7. října 2009]. Dostupné z: <http://www.eps.cz/php/eps.site/dok/referendum/referendum.html>.

³³ Právní základ pro institut krajského referenda byl v naší právní úpravě zakotven pouze krátce. Písm. g) ustanovení § 12 odst. 2 zákona o krajích, které obdobně jako ustanovení zákona o obcích zakotvovalo právo občana kraje hlasovat v referendu s odkazem na zvláštní zákon, bylo účinné pouze od 1. 1. 2001 do 31. 12. 2002. Návrh zákona byl konstruován podobně jako zákon o místním referendu, navíc se navrhovalo, aby výsledky proběhlých referend shromažďoval Český statistický úřad.

Jedinou výjimku, kdy lze v současné době o záležitostech kraje hlasovat v referendu, představuje území hlavního města Prahy, které je zároveň vyšším územně samosprávným celkem (východiskem je ustanovení § 16 odst. 2 zákona o hlavním městě Praze).

Podrobně se návrhem zákona o krajském referendu zabývá např. Špok, R. et al. Místní referenda v České republice a ve vybraných zemích Evropské unie [online]. Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, 2006 [citováno 19. října 2009]. 95 s. Dostupné z: http://www.europeum.org/doc/arch_eur/mistni_referenda.pdf.

³⁴ Referenda proběhla ve více dotčených obcích, blíže viz Špok, R. et al. Místní referenda v České republice a ve vybraných zemích Evropské unie [online]. Institut pro evropskou

Další skupina místních referend se týkala stavby **větrných elektráren**. V této souvislosti je třeba říci, že mnoho obcí dalo před referendem přednost anketě. Na rozdíl od referenda nejsou na uspořádání ankety obcí žádné formální požadavky, rozhodnutí otázky v anketě navíc není pro zastupitelstvo závazné. Lze v tom spatřovat výhody i nevýhody. Cestu nezávazné ankety bude volit zastupitelstvo zejména v případě, kdy bude samo zaujímat ke stavbě větrné elektrárny negativní postoj a tento postoj bude chtít podpořit názorem občanů obce. Pokud však bude zastupitelstvo danou stavbu podporovat, nebude chtít vyhlášovat ani anketu, která by stejně byla právně nezávazná, ani místní referendum, resp. bude vyhlášení referenda bránit všemi dostupnými prostředky. V minulosti tak v souvislosti s větrnými elektrárnami zastupitelstvo rozhodlo, že místní referendum nevyhlásí, neboť o takové otázce již proběhla anketa. Krajský soud v Hradci Králové však ve svém usnesení ze dne 24.11.2008, sp. zn. 30 Ca 173/2008 judikoval, že *zastupitelstvo obce nemůže rozhodnout o tom, že místní referendum o navržené otázce nevyhlásí, s odůvodněním, že názor občanů obce o těžbě či podobné otázce byl již zkoumán jinou formou (například prostřednictvím ankety).*

Další skupinu proběhlých místních referend tvoří referenda, v nichž se rozhodovalo o umístění trvalého (hlubinného) **úložiště jaderného odpadu**. Správa úložišť radioaktivních odpadů (SÚRAO) vytipovala šest lokalit.³⁵ Ve většině dotčených obcí bylo uspořádáno místní referendum se zamítavým (a platným) výsledkem. Prozatím je radioaktivní odpad skladován v bývalých dolech a vyhořelé palivo je ukládáno v meziskladech, avšak do budoucna je třeba vyřešit otázku trvalého uložení jaderného odpadu. Ačkoli tak obce úložiště na svém území nechtějí, časem se k jeho výstavbě stejně bude muset přikročit. Prozatím se tedy vláda snaží alespoň s některou s obcí dohodnout (včetně nabídky finanční kompenzace) a plánuje, že trvalé úložiště začne fungovat v roce 2065, popř. již v roce 2050.³⁶

Další skupinou místních referend dotýkajících se ochrany životního prostředí jsou referenda o otázce umístění **základny protiraketové obrany USA** na území České republiky. Otázky radaru byly vysokou měrou medializovány, existuje řada webových stránek zabývajících se tímto

politiku EUROPEUM, 2006 [citováno 19. října 2009]. 95 s. Dostupné z: http://www.europeum.org/doc/arch_eur/mistni_referenda.pdf .

³⁵ Více informací lze nalézt v závěrečné zprávě II. etapy prací – Provedení geologických a dalších prací pro hodnocení a zúžení lokalit pro umístění HÚ. Dostupné z oficiálních stránek SÚRAO www.surao.cz.

³⁶ Hlubinné úložiště jaderného odpadu by mělo začít sloužit už v roce 2050. [citováno 17. listopadu 2009]. Dostupné z: <http://www.enviweb.cz/clanek/atom/78049/hlubinne-uloziste-jaderneho-odpadu-by-melo-zacit-slouzit-uz-v-roce-2050>.

problémem.³⁷ Také o umístění radaru se konala jak místní referenda, tak nezávazné ankety. Otázka umístění základny byla nakonec vyřešena tak, že se (prozatím) taková stavba na území republiky umísťovat nebude, od myšlenky vybudovat protiraketovou obranu upustily samy Spojené státy.

Předmětem dalších místních referend byly i jiné otázky související s životním prostředím, nelze je však již zařadit do určitých tematických skupin, jednalo se vždy jen o jedno referendum k dané otázce. Týkaly se například výstavby cementárny, pískovny či těžebních limitů, lze sem zařadit i výstavbu drůbežárny.³⁸

5. ZÁVĚR

Závaznost rozhodnutí přijatého v místním referendu představuje „silnou zbraň“ v rukách veřejnosti. Zastupitelstvo obce i další orgány obce se takovým rozhodnutím musí řídit. Vedle právní závaznosti vytváří referendum – ať úspěšné či nikoli - také politický tlak na veřejné činitele. Občas i takový tlak dokáže změnit postoj obce bez nutnosti právní závaznosti.³⁹

Na druhou stranu je třeba počítat s jistými omezujícími prvky, co do předmětu, subjektů i co do územního rozsahu místního referenda. Lze hlasovat pouze na úrovni obce, pouze o otázkách samostatné působnosti (a to také nikoli o všech), hlasovat mohou pouze občané dané obce. Jak však z mého pojednání vyplynulo, lze toto zúžení částečně rozšířit. Na přípravě referenda, zejména co se týče kampaně, se mohou podílet jakékoli subjekty, včetně organizací chránících životní prostředí, což se také ve většině případů děje.

Podíváme-li se však na věc také z praktického hlediska, nutno říct, že občané nemohou brojit proti všemu. Mám na mysli zejména již zmiňovanou problematiku hlubinného úložiště jaderného odpadu. Stát se snaží domluvit se s obcemi, které zatím k této stavbě zaujímají negativní postoj. V budoucnu však úložiště vybudováno být musí, otázkou zůstává, jak bude

³⁷ Za všechny je možné jmenovat stránky iniciativy *Ne základnám* (www.nezakladnam.cz), které odkazují na další internetové zdroje zabývající se otázkou radarových základen.

³⁸ Více viz Špok, R. et al. Místní referenda v České republice a ve vybraných zemích Evropské unie [online]. Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, 2006 [citováno 19. října 2009]. 95 s. Dostupné z: http://www.europeum.org/doc/arch_eur/mistni_referenda.pdf.

³⁹ Účel referenda výstižně charakterizuje odlišné stanovisko soudkyně JUDr. Elišky Wagnerové, Ph. D. v nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2005, sp. zn.IV. ÚS 223/04: „*Primárním účelem referenda je sice rozhodování občanů o konkrétních otázkách veřejného života namísto rozhodování jejich zástupců. Sekundárně však představuje každé referendum nástroj politického tlaku, a jako takový působí iniciačně k zahájení diskuse o konkrétním problému. Tento aspekt referenda je legitimní součástí základního práva občanů podílet se na správě věcí veřejných.*“

stát postupovat, pokud postoj všech obcí ve vytipovaných lokalitách zůstane stejný.

V souvislosti s místním referendem o přesunu vlakového nádraží z centra Brna, byla otevřena otázka zakotvení krajského referenda. Je však na zvážení, zda lze výkon přímé demokracie úspěšně využít na tak velkém území, jako je území vyšších samosprávných celků. Obecně je zájem veřejnosti například o volby do zastupitelstev krajů výrazně nižší než zájem o volby do zastupitelstev obcí. Výdaje na referendum, které hradí sám kraj, by také byly mnohem vyšší než v případě místního referenda, totéž lze říci o nákladech na kampaně propagující otázku řešenou v referendu.

Mohu tedy shrnout, že institut místního referenda lze při ochraně životního prostředí využít, ale protože tu působí více faktorů, nejen těch environmentálních, je třeba již dopředu takové další faktory, resp. zájmy zvážit. Ačkoli lze předpokládat určitý vliv referenda, které nakonec nebude platné, silnějším je platné a závazné rozhodnutí přijaté v místním referendu. V místním referendu se rozhoduje o otázkách veřejného zájmu. Pro platnost referenda je třeba, aby zájmy environmentální byly alespoň částečně v souladu také se soukromými zájmy občanů obce, potenciálních hlasujících. Nelze totiž předpokládat, že občané budou zvažovat pouze zájmy ochrany životního prostředí. Požadavek souladu veřejných zájmů (ochrana životního prostředí) se soukromými je ostatně zmíněn už v úvodních ustanoveních stavebního zákona týkajících se územního plánování.

Taktéž je vhodný soulad jednotlivých veřejných zájmů navzájem. Pokud bude vyhlášení referenda v zájmu samotné obce, lze předpokládat, že zastupitelstvo takové referendum vyhlásí (ať již z vlastní iniciativy či z iniciativy přípravného výboru) a bude následně i náležitě informovat své občany o připravovaném hlasování. Starosta obce je přímo ze zákona oprávněn (avšak nikoli povinen) vyhradit při zvážení místních podmínek plochu pro přípravný výbor či zastupitelstvo, aby ti mohli občanům představit záměr místního referenda, otázky v něm položené, atd. Tak už bude mít případné environmentální sdružení připravenou „půdu“ pro svoji kampaň, na kterou nebude muset vynaložit tolik prostředků.

Místní referendum tak lze pro řešení environmentálních otázek využít, je však třeba zvážit jak jeho pozitiva (závaznost přijatého rozhodnutí, informativní funkce - zviditelnění, medializace problému, politický tlak na představitele veřejné správy a s tím spojená kontrola veřejné správy), tak jeho negativa (omezenost místní, předmětová, subjektivní, formální postup oproti anketám, působení i jiných faktorů než jen zájem na ochraně životního prostředí).

Literature:

- Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J. *Základy státovědy*. 4. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2007, 266 s. ISBN 9788021040571.

- Holländer, P. *Základy všeobecné státopědy*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 9788073801786.
- Klíma, K. *Státopěda*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 415 s. ISBN 8086898989.
- Kolman, P. Starosta a místní referendum. *Ekologie a právo*. 2007, roč. 3, č. 5, s. 20 - 22. ISSN 1801-4410.
- Mates, P. Právní úprava místního referenda. *Právní fórum*. 2007, roč. 4, č. 2, s. 55 – 61. ISSN 1214–7966.
- Smith, M. L. *Přímá demokracie v praxi: politika místních referend v České republice*. Praha : ISEA – Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2007, 101 s. ISBN 9788090331631.
- Špok, R. et al. *Místní referenda v České republice a ve vybraných zemích Evropské unie* [online]. Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, 2006 [citováno 19. října 2009]. 95 s. Dostupné z: http://www.europeum.org/doc/arch_eur/mistni_referenda.pdf .
- Vedral, J. *Komentář k zákonu o místním referendu*, ASPI.
- Vláda ČR: tisk č. 323/0, Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon o místním referendu, zákon o obcích a zákon o hlavním městě Praze, PSP - Poslanecká sněmovna Parlamentu, 2007.
- Vláda ČR: tisk č. 255/0, Důvodová zpráva k návrhu zákona o místním referendu a o změně některých zákonů, PSP - Poslanecká sněmovna Parlamentu, 2003.
- Hlubinné úložiště jaderného odpadu by mělo začít sloužit už v roce 2050. [citováno 17. listopadu 2009]. Dostupné z: <http://www.enviweb.cz/clanek/atom/78049/hlubinne-uloziste-jaderneho-odpadu-by-melo-zacit-slouzit-uz-v-roce-2050>.
- Ekologický právní servis. Příklady otázek pro místní referendum [citováno 18. listopadu 2009]. Dostupné z: <http://www.eps.cz/cz2139267pp/pravni-poradna>.

*Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1*

Contact – email

JitkaBelohradova@seznam.cz